

ІНАВАЦЫЙНЫЯ ПАДЫХОДЫ Ў ВЫКЛАДАННІ ЛАЦІНСКАЙ І СТАРАЖЫТНАГРЭЧАСКАЙ МОЎ СТУДЭНТАМ СПЕЦЫЯЛЬНАСЦІ «КЛАСІЧНАЯ ФІЛАЛОГІЯ»

Мінкевіч Д. Г.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт

Анатацыя. Разглядаюцца дасягненні кафедры класічнай філалогіі БДУ ў гістарычным кантэксце, перспектывы развіцця інавацыйных падыходаў выкладання класічных моў ва ўмовах сучаснага тэхналагічнага ўкладу.

Ключавыя словы. Індукцыйны і дэдукцыйны падыходы; класічныя мовы; класічная філалогія; камунікатыўныя метадыкі; гісторыя адукацыі.

Кафедра класічнай філалогіі БДУ стваралася ў незалежнай Беларусі на аснове метадык выкладання, уласцівых для савецкай класічнай філалогіі, асноўнымі цэнтрамі якой былі Масква, Ленінград і Львоў, і абапіралася на савецкія падручнікі лацінскай і старажытнагрэчаскай моў. Карыстанне гэтымі метадыкамі на дзесяцігоддзі стала ядром выкладання дысцыплін класічнага цыкла, пры гэтым выкладчыкі кафедры стварылі шэраг падручнікаў і дапаможнікаў, пераважна не прызначаных спецыяльна для навучання студэнтаў-класікаў. Выкладанне лацінскай мовы на шэрагу факультэтаў БДУ вымагала ад выкладчыкаў абавязковага ўліку спецыфікі гэтых напрамкаў: выкладаць лаціну на біялагічным факультэце – гэта нешта адрознае ад працы на юрыдычным або, нават, філалагічным факультэтах (не на спецыяльнасці «Класічная філалогія»), таму менавіта ў гэтых накірунках кафедра можа прадставіць шэраг як адмыслова распрацаваных метадык, так і спецыяльных падручнікаў, дапаможнікаў і вучэбна-метадычных комплексаў самага высокага ўзроўню [2], [3].

Выкладанне класічных моў студэнтам-класікам усе гады існавання кафедры было найбольш кансерватыўным, пабудаваным на метадыках, якія ўзыходзяць яшчэ да часоў класічных універсітэтаў Германіі і царскай Расіі, аднак без абавязковай адукацыйнай базы, якую вучні маглі атрымаць у класічных гімназіях. У савецкі час лацінская і старажытнагрэчаская мовы вывучаліся пераважна таксама не спачатку ў школах і гімназіях, а адразу пад час атрымання вышэйшай адукацыі, то бок студэнты-класікі вывучалі іх «з нуля», маючы ў якасці тэхнічнага забеспячэння толькі ўласныя канспекты, надыктаваныя выкладчыкамі, дошкі і крэйды, папяровыя

падручнікі і слоўнікі, што стварала адпаведныя методыкі для навучання, выкладання і самаадукацыі студэнтаў. І адпаведна гэтай тэхнічнай базе таксама ажыццяўляўся кантроль за навучаннем: пераклады незнаёмага і знаёмага тэкстаў, праверкі вывучанай лексікі, кантрольныя работы, залікі і іспыты. Але тое, што было добра 25 гадоў таму, губляе сэнс цяпер, у час інтэрнэта, гаджэтаў і штучнага інтэлекту: радыкальная змена тэхнічнай базы вымагае новых падыходаў.

У Старажытнай Грэцыі архаічнай і класічнай эпох грэкі вывучалі свой адпаведны мясцовы дыялект (родную мову) і, дадаткова, адрозныя дыялекты літаратурных помнікаў, напрыклад, Гамера; пазней старажытнагрэчаскую мову (пераважна кайнэ) таксама вывучалі суседнія грэкам народы і тыя, што ўвайшлі ў дзяржаву Аляксандра Македонскага і яго «дыядохаў», вывучалі яе або па неабходнасці ў дарослым узросце, або, па магчымасці, з дзяцінства. Пасля таго як «паланёная Грэцыя сама паланіла Рым», тая ж моўная сітуацыя пашырылася на носьбітаў лацінскай мовы. Падобны механізм існаваў і з распаўсюджаннем лацінскай мовы ў часы Рымскай рэспублікі і імперыі. У Сярэднявеччы носьбіты самых розных родных моў вывучалі на захадзе лацінскую мову, а ў арэале Візантыі – старажытнагрэчаскую, бо толькі так яны маглі пазнаёміцца з навукай і філасофіяй, а таксама з хрысціянскімі тэкстамі і тэалогіяй. З часоў Рэнесансу адбываецца адыход ад тагачаснай лацінскай (ці раманскай) мовы, што існавала не толькі ў розных пісьмовых, але і ў вусных варыянтах, да класічных узораў часоў Цыцэрона, што вымагала змен у навучанні. Ідэалагічныя змены – секулярызацыя жыцця – і тэхналагічныя інавацыі – кнігадрук – робяць падыходы да навучання больш гнуткімі і размаітымі, закладаецца база сучаснай дыдактыкі (Ян Амос Каменскі etc.). У сваёй рэакцыі на Рэфармацыю каталіцкая царква таксама імкнецца да аднаўлення, ствараючы найбольш прагрэсіўны на свой час ордэн – таварыства іезуітаў, якія як запазычваюць методыкі, так і ўласнымі высілкамі ўздываюць адукацыю хіба не на найвышэйшы ўзровень (XVI–XVII стст.), дзякуючы і сістэме калегіумаў, і методыкам навучання: лацінскую мову ў школах вывучалі да «размоўнага» ўзроўню, каб пасля і свабодна карыстацца ёй як мовай касцельнай і міжнароднай, і каб мець ключ да амаль ўсёй тагачаснай навукі і адукацыі незалежна ад краіны і ўніверсітэта. Свецкае грамадства не саступала царкве, натхняючыся антычнымі ідэямі гуманізму і асветніцтва, што вылілася ў росквіт класіцызму. Але новы віток як тэхналагічнага прагрэсу і навукі, так і развіцця грамадства (рамантызм, станаўленне палітычных нацый etc.)

аслабляе цікавасць да класічных моў на карысць нацыянальных, паступова звужаючы ў XX ст. кола класічна адукаваных людзей і, адпаведна, зніжаючы цікавасць да развіцця методык выкладання класічных моў, якія «застываюць», у залежнасці ад рэгіёна, на канцы XIX – пачатку XX стст.

І адукацыйныя методыкі, і тэхнічныя сродкі навучання вымагаюць сваёй адпаведнасці галоўнаму: мэтам навучання. Лацінская (і старажытнагрэчаская) мова не з’яўляецца ні роднай для жыхароў Беларусі, ні адзінай мовай адукацыі і навукі, ні міжнароднай мовай-пасярэднікам, ні сродкам дыпламатычных зносін, ні, нарэшце, адзінай мовай царквы, на якой вернікі моляцца і з якой удзельнічаюць у набажэнствах. Калі яна вывучаецца студэнтамі не спецыяльнасці «Класічная філалогія», гэта мае значэнне для падрыхтоўкі спецыялістаў у адпаведных галінах навукі: медыцыне, біялогіі, гісторыі, філалогіі, юрыспрудэнцыі etc. Але навошта класічныя мовы вывучаюць студэнты-класікі, на якім узроўні яны маюць імі валодаць цяпер і праз 10–15 гадоў, і, адпаведна, як іх навучаць?

Адукацыя ў сучасным свеце безальтэрнатыўнага капіталізму з неабходнасцю рашчапляецца на элітарную і эгалітарную. І ў межах першай класічная адукацыя і мовы былі і будуць складаць неад’емнае ядро для «Оксбрыджаў», Сарбоны, «Лігі плюшчу» etc., як было заўсёды, бо класічная адукацыя – гэта адзнака прыналежнасці да сапраўднай, а не «часовай», нацыянальнай або сусветнай эліты. Назапашаныя за тысячагоддзі класічнай адукацыяй веды і патэрны паводзін маюць аб’ектыўную каштоўнасць для эліты і яе інтэлектуальнай абслугі. У сціпрых межах эгалітарнай адукацыі месца для антычнасці звужаецца да амаль нябачнага, а цікавасць да яе па-за школай можа быць матываваная хіба толькі праявамі ў масавай культуры: антычныя вобразы і сюжэты, няхай часам дужа перакрыўленыя павесткай, пашыраны ў кіно, літаратуры, камп’ютэрных гульнях etc.

Беларусь, захоўваючы рэшткі дэмакратычнага савецкага падыходу да атрымання вышэйшай адукацыі незалежна ад паходжання і «саслоўя», дае магчымасць вывучаць класічныя мовы дзецям і чыноўнікаў, і бізнесменаў, і патомнай інтэлігенцыі, і рабочых, і сялян, калі толькі дзеці маюць да гэтага цікавасць. І таму першая прычына для вывучэння класічных моў на філалагічным факультэце БДУ на спецыяльнасці «Класічная філалогія» – гэта глыбокая, нават бязмежная цікавасць да антычнасці, да заходняга або візантыйскага сярэднявечча, да беларускай гісторыі часоў ВКЛ і Рэчы Паспалітай, да лацінскай і старажытнагрэчаскай моў, хаця з імі нялёгка пазнаёміцца да ўніверсітэта. Але гэтая падстава цалкам суб’ектыўная, яна

палягае выключна на цікаўнасці індывідуума і амаль не мае межаў, яна пры належнай адукацыі можа падрыхтаваць сапраўднага эксперта філолага-класіка, але што, акрамя прэстыжу, дае класічная філалогія народу і краіне? І таму другая, аб'ектыўная прычына вывучаць класічныя мовы – гэта стаць іх выкладчыкамі для падрыхтоўкі спецыялістаў самых розных накірункаў, усведамляючы, што ў кожным з іх спатрэбяцца хіба працэнты ад атрыманых ведаў класічных моў. У Нацыянальнай бібліятэцы, архівах і музеях Беларусі захоўваюцца тысячы лацінамоўных і грэкамоўных дакументаў, якія здольныя асвятліць тыя ці іншыя бакі нашай гісторыі, на тэрыторыі Беларусі сустракаюцца надпісы на лацінскай і старажытнагрэчаскай мовах, пераважна культавага зместу, таму трэці шлях ад класічнай адукацыі да яе практычнага ўжытку будзе ў бок працы перакладчыка. Да гэтага трэба дадаць сапраўдную мізэрнасць колькасці перакладаў з лацінскай і старажытнагрэчаскай моў на беларускую твораў з залатога сусветнага скарбу антычнай літаратуры. Але гэты накірунак з неабходнасцю вымагае максімальна дасканалы валодання класічнымі мовамі ў тым ліку і ў іх зусім некласічных варыянтах, напрыклад, для перакладу тэкстаў эпохі ВКЛ, а таксама адметнымі навыкамі перакладу на выдатную беларускую мову.

Усвядомеўшы мэты, можна разгледзець сучасныя выклікі з боку прагрэсу. Яны цалкам згубныя для старых кансерватыўных метадых выкладання: студэнт са смартфонам за колькі клікаў можа адшукаць любую інфармацыю, любы пераклад класічнага тэксту, зрабіць граматычны аналіз, з дапамогай машынных перакладчыкаў, асабліва на базе AI, перакласці тэкст з лацінскай / старажытнагрэчаскай мовы ці наадварот. Схільнасць да залішняга кансерватызму ў выкладанні прыводзіць да «барацьбы» з мабільнікамі і кампутарамі, але чым далей, тым больш відавочна марнымі будуць гэтыя «неалудысцкія» праявы. Што сучасная чалавечая адукацыя можа паспець прапанаваць, каб захаваць у недалёкай будучыні сваю канкурэнтназдольнасць перад штучным інтэлектам, мініятурызацыяй гаджэтаў, выбуховым ростам інфармацыі і доступу да яе?

Па-першае, гэта чалавечнасць. Трэба адыходзіць ад фармалізацыі адукацыі, ад механічнасці ў ёй, ад бяздушнасці тэстаў да жывой, сапраўднай чалавечай камунікацыі, што само па сабе надзвычай каштоўна ў часы пашырэння сеткавай інтэрнэт-камунікацыі, росту адхіленняў ў развіцці дзіцячай псіхікі, татальнай дыджыталізацыі. Індывідуальнасць

падыходу да кожнай асобы, зацікаўленай у вывучэнні класічных моў, – аснова і хрыбет адукацыі ў нашых сучасных умовах.

Па-другое, гэта абавязковая абазнанасць выкладчыкаў ува ўсіх сучасных тэхналагічных навацях: не збягаць і хавацца ад іх, а наадварот, карыстацца імі і вучыць гэтаму студэнтаў. Электронныя слоўнікі і бібліятэкі, сістэмы аўтаматычнага перакладу – ўсё гэтае выкладчык мае ведаць не горш, а лепш за студэнтаў, калі хоча захаваць свой аўтарытэт і ісці нароўні з прагрэсам, а галоўнае, зрабіць тэхналагічны рывок у такой кансерватыўнай галіне ведаў, як класічная філалогія, каб змясціць акцэнт з механічных і руцінных дзеянняў спецыяліста на атрыманне і ўдасканалванне ўнікальных жывых навыкаў.

Па-трэцяе, змена падыходаў і методык у вывучэнні класічных моў пад уплывам разгледжанага вышэй абумоўлівае больш пашыранае ўжыванне індуктыўнага падыходу, што адзначаецца камунікатыўнымі методыкамі вывучэння мовы, нават «мёртвай», і гэта пры тым, што на дадзены момант пануе дэдуктыўны падыход. Тэхнічныя сродкі для такога пераходу існуюць, гэта шэраг падручнікаў лацінскай і старажытнагрэчаскай моў, якія абапіраюцца на індуктыўны падыход у навучанні: [1], [4], [5], [6], [7] etc.

У межах камунікацыйных методык важным дасягненнем з’яўляецца вывучэнне не граматычных правіл і спісаў лексікі, а мовы як такой з безупынным пашырэннем актыўнага слоўнікавага запасу разам са спектрам навыкаў карыстання мовай ува ўсіх яе аспектах: важным становіцца не толькі ўспрыняцце пісьмовых і вусных тэкстаў, але і абавязковая іх генерацыя, для чаго неабходна як штучна стварыць і падтрымліваць кола «носьбітаў» лацінскай і старажытнагрэчаскай моў пры кафедры класічнай філалогіі ў межах, як найменей, гуртка, так і ўжываць магчымасці тэматычных сеткавых груп. Паглыбленае безупыннае вывучэнне класічных моў разам студэнтамі і выкладчыкамі кафедры класічнай філалогіі, выкарыстанне прынцыпа *docendo discimus* – гэта адзіны сродак годна выстаяць пасярод выклікаў сучаснасці.

ЛІТАРАТУРА

1. Учебник древнегреческого языка : [для преподавателей высшей и средней школы, аспирантов и студентов] / М. Н. Славятинская. – 4-е изд., стер. – Москва : Флинта, 2023. – 731 с. ; 24х17 см. – Библиогр.: с. 729.

2. Учебники по латинскому языку. Издания кафедры классической филологии БГУ [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://graecolatini.by/textbooks-latin.htm/> – Дата доступа: 22.01.2025.
3. Учебники по древнегреческому языку [Электронный ресурс] / Режим доступа: <https://graecolatini.by/textbooks-oldgreek.htm/> – Дата доступа: 22.01.2025.
4. Christophe Rico Polis : lalein tēn koinēn dialekton tēn zōsan = Polis : speaking ancient Greek as a living language. Level one. Student's volume / Christophe Rico ; with the collaboration of Michael A. Daise ; illustrated by Pau Morales. 2015. – 326 p.
5. Λόγος. Ἑλληνικὴ γλῶσσα αὐτοεικονογραφημένη. = Logos. Lingua Graeca per se illustrata. CULTURA CLASICA, 2023. – 383 p.
6. Maurice Balme, Gilbert Lawall, and The late James Morwood. Athenaze. An Introduction to Ancient Greek. / Maurice Balme, Gilbert Lawall, and The late James Morwood. Oxford, 2016. – 464 p.
7. Orberg H. H. Lingua Latina per se illustrata. / Orberg H. H. Kolding, 1991. – 329 p.